

Lagrådsremiss

Kallelser av barn och ungdomar till domstolssammanträde, m.m.

Regeringen överlämnar denna remiss till Lagrådet.

Stockholm den 7 februari 2002

Thomas Bodström

Monika Sörbom
(Justitiedepartementet)

Lagrådsremissens huvudsakliga innehåll

I lagrådsremissen föreslår regeringen att det i rättegångsbalken införs nya bestämmelser som reglerar frågan om vitesföreläggande m.m. till ungdomar som inte har fyllt 18 år och som skall kallas till ett domstolssammanträde. Det föreslås att det införs ett förbud mot att vid vite kalla den som inte har fyllt 15 år till ett sammanträde. Vidare föreslås att kallelser till ungdomar som har fyllt 15 men inte 18 år inte skall förenas med vite, om det finns särskilda skäl mot det. I de fall barn och ungdomar som inte har fyllt 18 år skall kallas till ett sammanträde föreslås att den unges vårdnadshavare eller annan som svarar för den unges vård och fostran normalt skall underrättas om tidpunkten för sammanträdet.

I lagrådsremissen föreslår regeringen också ändringar i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare som innebär att fler personer skall involveras i processen när någon som är under 18 år misstänks för brott.

Innehållsförteckning

1	Beslut	3
2	Lagtext	4
2.1	Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken	4
2.2	Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.....	5
2.3	Förslag till lag om ändring i lagen (1996:242) om domstolsärenden.....	7
3	Ärendet och dess beredning.....	8
4	Överväganden och förslag	8
4.1	Kallelse vid vite.....	8
4.1.1	Gällande bestämmelser	8
4.1.2	Barn som är under 15 år	9
4.1.3	Ungdomar som har fyllt 15 men inte 18 år	10
4.1.4	Underlåtenhet att infinna sig	13
4.1.5	Underrättelse till vårdnadshavare m.fl. om kallelse.....	13
4.1.6	Kallelse vid vite enligt lagen (1996:242) om domstolsärenden.....	14
4.1.7	Regler om laga förfall i lagen (1996:242) om domstolsärenden.....	15
4.2	Föräldrars och andra vuxnas medverkan när någon som är under 18 år misstänks för brott.....	16
4.2.1	Gällande bestämmelser	16
4.2.2	Kallelse av föräldrar och andra vuxna	16
5	Ikraftträdande	20
6	Kostnader	21
7	Författningskommentar.....	21
7.1	Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken	21
7.2	Förslaget till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.....	22
7.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (1996:242) om domstolsärenden.....	24
Bilaga 1	Lagförslagen i promemorian Kallelser av barn och ungdomar till polisförhör och domstolssammanträde m.m.	25
Bilaga2	Remissinstanser	29

1 Beslut

Regeringen har beslutat att inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, och
3. lag om ändring i lagen (1996:242) om domstolsärenden.

2 Lagtext

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att det i rättegångsbalken skall införas en ny paragraf, 9 kap. 9 §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

9 kap.

9 §¹

Bestämmelser i denna balk om att den som skall kallas till ett sammanträde skall föreläggas vite i vissa fall gäller inte den som är under femton år. Har den som skall kallas fyllt femton men inte arton år, skall rätten inte förelägga vite, om det finns särskilda skäl mot det.

Den omständigheten att något vite inte har satts ut i en kallelse hindrar inte att den unge utan vitesföreläggande kallas på nytt eller hämtas till rätten, eller att ett sammanträde avslutas eller ett mål avgörs, om han eller hon inte infinner sig.

Har den som skall kallas till ett sammanträde inte fyllt arton år, skall den unges vårdnadshavare eller annan som svarar för den unges vård och fostran underrättas om tidpunkten för förhandlingen, om det inte finns särskilda skäl mot det. Om den som skall kallas är tilltalad gäller i stället bestämmelserna om underrättelse i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002.

¹ Tidigare 9 kap. 9 § upphävd genom 1999:84.

2.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Härigenom föreskrivs att 5, 18, 26 och 33 §§ lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 §¹

Om någon som inte har fyllt arton år är skäligen misstänkt för brott, skall vårdnadshavaren *eller* annan som svarar för den unges vård och fostran omedelbart underrättas samt kallas till förhör som hålls med den unge, om detta inte är till men för utredningen eller det annars finns särskilda skäl mot det.

Om någon som inte har fyllt arton år är skäligen misstänkt för brott, skall vårdnadshavaren *och* annan som svarar för den unges vård och fostran omedelbart underrättas samt kallas till förhör som hålls med den unge, om detta inte är till men för utredningen eller det annars finns särskilda skäl mot det.

18 §²

Den unge skall underrättas om ett beslut om åtalsunderlåtelse vid ett personligt sammanträffande med åklagaren inom två veckor efter det att beslutet har fattats. Den unges vårdnadshavare, *eller* annan som svarar för den unges vård och fostran, skall kallas till sammanträffandet, om det inte möter hinder eller annars finns särskilda skäl mot det. Även företrädare för socialtjänsten bör ges tillfälle att närvara.

Den unge skall underrättas om ett beslut om åtalsunderlåtelse vid ett personligt sammanträffande med åklagaren inom två veckor efter det att beslutet har fattats. Den unges vårdnadshavare *och* annan som svarar för den unges vård och fostran skall kallas till sammanträffandet, om det inte möter hinder eller annars finns särskilda skäl mot det. Även företrädare för socialtjänsten bör ges tillfälle att närvara.

Är det uppenbart att ett personligt sammanträffande inte kan genomföras inom den tid som anges i första stycket får sammanträffandet äga rum senare. Kan ett personligt sammanträffande inte genomföras skall den unge underrättas skriftligen om beslutet.

26 §³

När åtal väcks mot den som inte har fyllt arton år, skall tingsrätten underrätta vårdnadshavaren *eller* annan som svarar för den unges vård och fostran om åtalet och om tidpunkten för huvudförhandlingen,

När åtal väcks mot den som inte har fyllt arton år, skall tingsrätten underrätta vårdnadshavaren *och* annan som svarar för den unges vård och fostran om åtalet och om tidpunkten för huvudförhandlingen,

¹ Senaste lydelse 1994:1760.

² Senaste lydelse 1994:1760.

³ Senaste lydelse 2001:152.

om det inte finns särskilda skäl mot det. om det inte finns särskilda skäl mot det.

Om yttrande som avses i 11 § skall lämnas eller har lämnats av socialnämnden, skall rätten underrätta nämnden om tidpunkten för huvudförhandlingen.

Om åtalet avser ett brott på vilket fängelse kan följa, skall vårdnadshavaren *eller* annan som avses i första stycket, höras i målet, om det kan ske och det inte finns särskilda skäl mot det.

Vårdnadshavare *eller* annan som hörs enligt andra stycket har rätt till ersättning och förskott enligt vad som är föreskrivet om vittne. Ersättningen skall betalas av staten.

Om åtalet avser ett brott på vilket fängelse kan följa, skall vårdnadshavaren *och* annan som avses i första stycket, höras i målet, om det kan ske och det inte finns särskilda skäl mot det.

Vårdnadshavare *och* annan som hörs enligt andra stycket har rätt till ersättning och förskott enligt vad som är föreskrivet om vittne. Ersättningen skall betalas av staten.

33 §⁴

Den unges vårdnadshavare *eller* annan som svarar för den unges vård och fostran skall omedelbart underrättas om att en utredning som avses i 31 § har inletts samt kallas till förhör som hålls med den unge, om detta inte är till men för utredningen eller det annars finns särskilda skäl mot det.

Den unges vårdnadshavare *och* annan som svarar för den unges vård och fostran skall omedelbart underrättas om att en utredning som avses i 31 § har inletts samt kallas till förhör som hålls med den unge, om detta inte är till men för utredningen eller det annars finns särskilda skäl mot det.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002.

⁴ Senaste lydelse 2001:152.

2.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1996:242) om domstolsärenden

Härigenom föreskrivs att 45 § lagen (1996:242) om domstolsärenden skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

45 §

Den som har kallats till sammanträde men inte kan inställa sig skall omedelbart anmäla det till domstolen.

I fråga om laga förfall tillämpas 32 kap. 6 och 8 §§ rättegångsbalken. I fråga om laga förfall tillämpas 32 kap. 6–8 §§ rättegångsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002.

3 Ärendet och dess beredning

Riksdagens ombudsmän (JO) meddelade den 11 juni 1997 beslut i ett initiativärende om kallelser av förhörspersoner som inte fyllt 15 år (JO 1997/98 s. 60, dnr 4765-1995). Enligt JO fanns det skäl att överväga lagändringar och ett exemplar av beslutet överlämnades därför till Justitiedepartementet och Justitieutskottet.

Justitiedepartementet utarbetade med anledning av JO:s beslut en promemoria. I promemorian behandlades dessutom frågor om föräldrars medverkan när någon som är under 18 år misstänks för brott. Promemorians lagförslag finns i *bilaga 1*.

Promemorian har remissbehandlats. I *bilaga 2* finns en förteckning över remissinstanserna. Remissvaren och en remissammanställning finns tillgängliga i Justitiedepartementet (dnr 1997/2249).

4 Överväganden och förslag

4.1 Kallelse vid vite

4.1.1 Gällande bestämmelser

En part i tvistemål skall enligt 11 kap. 5 § rättegångsbalken (RB) infinna sig personligen vid huvudförhandling i tingsrätt och hovrätt, om inte hans närvaro kan antas vara utan betydelse för utredningen. Vid sammanträde för huvudförhandling i Högsta domstolen är en part skyldig att infinna sig personligen, om domstolen finner att partens närvaro är nödvändig för utredningen. Till ett sammanträde för förberedelse och annan förhandling skall en part infinna sig personligen, om hans närvaro kan antas främja syftet med sammanträdet. Får en part inte själv föra sin talan, är parten ändå skyldig att infinna sig personligen, om rätten finner att partens närvaro är nödvändig för utredningen. Reglerna om en parts skyldighet att infinna sig personligen gäller även en parts ställföreträdare. När en part skall föreläggas att infinna sig personligen till tingsrätten, skall rätten också förelägga vite (42 kap. 12 § första och andra stycket och 21 § RB). Till sammanträde för huvudförhandling i hovrätt och Högsta domstolen skall en motpart kallas vid vite, om det är av betydelse för målets handläggning eller utredning att motparten inställer sig eller om han eller hon är skyldig att inställa sig personligen (50 kap. 16 § andra stycket och 55 kap. 15 § första stycket 1 RB).

Reglerna om personlig inställelse i 11 kap. 5 § RB gäller enligt 20 kap. 14 § första stycket RB även målsäganden. Om en målsägande skall infinna sig personligen vid tingsrätten, skall rätten förelägga honom eller henne vite (45 kap. 15 § första stycket RB). En målsägande som i anledning av åklagarens talan skall höras vid hovrätt eller i Högsta domstolen skall enligt 51 kap. 16 § tredje stycket RB kallas personligen vid vite.

En misstänkt skall kallas att infinna sig personligen vid huvudförhandling i tingsrätt och hovrätt, om inte målet kan avgöras även om han inte infinner sig vid huvudförhandlingen och hans eller hennes

närvaro kan antas vara utan betydelse för utredningen. Vid huvudförhandling i Högsta domstolen är den misstänkte skyldig att infinna sig personligen, om domstolen finner att hans närvaro är nödvändig för utredningen. Vid ett sammanträde för förberedelse och vid annan förhandling är den misstänkte skyldig att infinna sig personligen, om den misstänktes närvaro kan antas främja syftet med sammanträdet (21 kap. 2 § första till tredje styckena RB). När den tilltalade skall infinna sig personligen till tingsrätten eller när det krävs att den tilltalade på annat sätt är närvarande, skall rätten förelägga honom eller henne vite (45 kap. 15 § andra stycket RB). Till sammanträde för huvudförhandling i brottmål i hovrätt och Högsta domstolen skall en motpart (som huvudregel) kallas vid vite, om det är av betydelse för målets handläggning eller utredning att motparten inställer sig eller om han eller hon är skyldig att inställa sig personligen (51 kap. 16 § andra stycket och 55 kap. 15 § första stycket 2 RB).

Den som skall höras som vittne i en rättegång skall vid vite kallas att infinna sig vid en förhandling inför rätten (36 kap. 7 § RB). Bestämmelserna om vitesföreläggande gäller dock inte ett vittne som är under femton år (36 kap. 13 § och 22 § första stycket RB).

Även personer som skall kallas för att höras i en rättegång men som enligt bestämmelserna i 36 kap. 1 § andra och tredje styckena RB inte får höras som vittnen skall kallas vid vite (36 kap. 1 § fjärde stycket RB och 45 kap. 15 § andra stycket RB).

4.1.2 Barn som är under 15 år

Regeringens förslag: Det införs ett förbud i rättegångsbalken mot att vid vite kalla den som är under 15 år till ett domstolssammanträde.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser som har yttrat sig i denna del är positiva till promemorians förslag.

Skälen för regeringens förslag: JO har i ett beslut den 11 juni 1997 i ett initiativärende (JO 1997/98 s. 60, dnr 4765:1995) konstaterat att en tingsrätt i ett fall felaktigt adresserat ett vitesföreläggande till en fjortonårig målsägande som kallats att höras i anledning av åtalet. Som skäl för sitt beslut anförde JO att förutom rättegångsbalkens regler måste även 2 § lagen (1985:206) om viten (viteslagen) beaktas. Med hänsyn härtill, att den som är under 15 år inte är straffmyndig och att vite företer likheter med böter konstaterade JO sammanfattningsvis att det inte får komma ifråga att adressera ett vitesföreläggande till en målsägande som inte fyllt 15 år. I sitt beslut uttalade JO vidare att det fanns skäl att överväga att i rättegångsbalken införa ett förbud mot att förena en kallelse av en målsägande under 15 år med ett vitesföreläggande.

Till skillnad från vad som är föreskrivet i rättegångsbalken om vittnen som inte har fyllt femton år, innehåller rättegångsbalken inte något förbud mot att vid vite kalla en målsägande som inte för talan. Detsamma gäller parter som inte har fyllt femton år. Som JO har konstaterat regleras frågor om vite emellertid inte endast i rättegångsbalken. Allmänna regler om föreläggande av vite finns i viteslagen. Av 1 § andra stycket

viteslagen följer att den lagen skall tillämpas i den mån annat inte är särskilt föreskrivet. Av 2 § andra stycket samma lag följer att vite inte får föreläggas, om adressaten kan antas sakna faktisk eller rättslig möjlighet att följa föreläggandet.

Påföljden för ett vittne som uteblir var före den 1 januari 1988 ett bötesstraff. Först om målet sköts upp till en ny förhandling fick vittnet kallas vid påföljd av vite. Förbudet mot att sätta ut vite vid kallelser av vittnen under 15 år motiverades med att det för ”tillämpning mot vittne av bötes- eller vitespåföljd är nödvändigt att vittnet är kriminellt ansvarig” (NJA II 1943 s. 486).

Bestämmelserna i rättegångsbalken om att rätten skall förelägga vite när part, målsägande eller vittne skall infinna sig personligen är obligatoriska och gäller i princip utan undantag. Rätten kan endast underlåta att förelägga vite, om den som skall kallas befinner sig utomlands och om delgivning annars inte kan ske i den främmande staten (9 kap. 7 § andra stycket RB). Vid delgivning här i landet finns således inte någon möjlighet för rätten att enligt rättegångsbalken låta bli att kalla den som är under 15 år – med undantag av vittnen – vid påföljd av vite.

Något sakligt skäl för att i rättegångsbalken uttryckligen undanta endast vittnen under 15 år och inte målsäganden under 15 år från bestämmelserna om vite kan, som JO anför i sitt beslut, inte anses föreligga i dag. Det finns enligt regeringens mening inte heller något sakligt skäl för att parter under 15 år skall kunna föreläggas vite. Dessutom företer vitessanktionen så stora likheter med straff att det inte bör komma i fråga att döma ut ett vite mot den som är under 15 år och således inte är straffmyndig.

Rättegångsbalkens undantagslösa regler om kallelse vid vite är därmed inte förenliga med bestämmelserna i viteslagen i fråga om ungdomar i den berörda ålderskategorin. Rättegångsbalkens regler bör mot denna bakgrund kompletteras med en bestämmelse om att kallelse vid påföljd av vite inte skall gälla den som är under 15 år. Bestämmelsen bör omfatta alla som skall kallas till sammanträde, d.v.s. såväl förhörspersoner, målsägande som för talan, tilltalade som parter i tvistemål.

4.1.3 Ungdomar som har fyllt 15 men inte 18 år

Regeringens förslag: Kallelser till ungdomar som har fyllt 15 men inte 18 år skall inte förenas med vite, om det finns särskilda skäl mot det.

Promemorians förslag: I promemorian föreslogs att en kallelse att höras i en rättegång till den som fyllt 15 men inte 18 år fick förenas med vite endast om det finns särskilda skäl för det.

Remissinstanserna: Promemorians förslag har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av bl.a. JO, *Handens tingsrätt*, *Justitiekanslern*, *Domstolsverket*, *Rikspolisstyrelsen*, *Barnombudsmannen*, *Ungdomsstyrelsen*, *Juridiska fakulteten vid Uppsala Universitet*, *Sveriges domareförbund* och *Rädda barnens riksförbund*.

Jönköpings tingsrätt och *Riksförbundet barnens rätt i samhället (BRIS)* har ifrågasatt om kallelser till ungdomar under 18 år över huvud taget

skall förenas med vite. *Malmö tingsrätt* anser att den föreslagna regeln skall utformas på så sätt att vite skall föreläggas ungdomar som fyllt 15 men inte 18 år, om inte särskilda skäl talar emot det. *Brottsförebyggande rådet* ställer sig tveksamt till förslaget.

Förslaget avstyrks av *Riksåklagaren* som bl.a. pekar på risken att antalet inställda förhandlingar kan komma att öka.

Skälen för regeringens förslag

Nuvarande ordning

När det gäller dem som har fyllt 15 år men inte 18 år skall en kallelse till sammanträde enligt bestämmelserna i rättegångsbalken förenas med vite. Dock får, som nämnts i avsnitt 4.1.2, vite enligt 2 § viteslagen inte föreläggas, om adressaten kan antas sakna faktisk eller rättslig möjlighet att följa föreläggandet.

Bör rättegångsbalkens regler om att kalla alla ungdomar som fyllt 15 men inte 18 år vid påföljd av vite även fortsättningsvis vara obligatoriska?

JO har i sitt under under avsnitt 4.1.2 redovisade beslut anfört att förhörspersoner som har fyllt 15 men inte 18 år ofta kan antas sakna faktiska möjligheter att själva följa ett föreläggande om att inställa sig till en förhandling. För att ta ledigt från skolarbetet eller på annat sätt praktiskt ordna så att inställelsen blir av torde barnet regelmässigt behöva hjälp från en vuxen. I dessa fall kan viteslagens regler i det enskilda fallet enligt JO leda till att man bör välja en annan adressat än den omyndige själv.

I promemorian föreslogs att rättegångsbalkens regler skulle ändras på så sätt att en kallelse till domstol till den som fyllt 15 men inte 18 år får förenas med vite endast om det fanns särskilda skäl för det. Förslaget i denna del har mött en del kritik.

Malmö tingsrätt, *Riksåklagaren* och *Brottsförebyggande rådet* menar att allt fler som kommer att kallas att höras vid domstol sannolikt kommer att utebli, om man tar bort det avgörande incitamentet, d.v.s. vitesföreläggandet, för att inställa sig. *Malmö tingsrätt* anser vidare att skolungdomar som fyllt 15 men inte 18 år normalt har möjlighet att följa ett vitesföreläggande och föreslår bl.a. därför att regeln skall utformas på så sätt att vite skall föreläggas dessa, om inte särskilda skäl talar mot det. *Riksåklagaren*, som avstyrkt förslaget, anser att ungdomar mellan 15 och 18 år i praktiken har faktisk möjlighet att följa ett vitesföreläggande i stort sett i samma utsträckning som en vuxen. Även *Brottsförebyggande rådet* ställer sig tveksamt till förslaget och anser att argumenten i promemorian för den föreslagna ändringen i stort sett torde sakna grund.

Jönköpings tingsrätt och *BRIS* ifrågasätter i stället om kallelser till ungdomar under 18 år över huvud taget skall förenas med vite.

Inställda förhandlingar utgör en risk för rättssäkerheten och orsakar effektivitetsförluster och stora kostnader för både samhället och enskilda. Det måste därför finnas ett effektivt påtryckningsmedel för att förmå den som skall höras att inställa sig till sammanträdet. Därmed är det av stor vikt att behålla vitessanktionen för det fall när den som skall kallas har

möjlighet att på egen hand följa ett föreläggande. Men om den unge inte har faktisk möjlighet att följa ett föreläggande att inställa sig till ett sammanträde bör han eller hon inte kallas vid påföljd av vite.

Regeringen delar JO:s i sitt beslut redovisade uppfattning att viteslagens regler i det enskilda fallet kan leda till att förhörspersoner som fyllt 15 men inte 18 år inte skall vitesföreläggas. Frågan är i vilka fall dessa ungdomar kan anses ha möjlighet att följa ett föreläggande. Som Malmö tingsrätt har anfört torde ungdomar utan hjälp från en vårdnadshavare i många fall kunna ta ledigt från skolan genom att visa kallelsen för skolledningen, i vart fall om den unge går i gymnasieskola. Som regel rör det sig ofta om en ganska begränsad kostnad för tåg eller bussbiljett. Inte sällan har också dessa ungdomar ett särskilt studerandekort för resor med kollektivtrafik. Det bör därför ofta kunna antas att ungdomar som fyllt 15 men inte 18 år har faktisk möjlighet att följa ett föreläggande att inställa sig till ett sammanträde. I vissa fall kan den unge dock behöva hjälp från sin vårdnadshavare, t.ex. om denne fortfarande går i grundskolan och en vårdnadshavare måste intyga en begäran om ledighet, eller om den unge har en lång resväg till domstolen och resekostnaden blir hög.

Också i dessa fall kan rättegångsbalkens undantagslösa regler om kallelse vid vite vara oförenliga med bestämmelserna i viteslagen, vilken är tillämplig i den mån något annat inte är särskilt föreskrivet. Med hänsyn härtill anser regeringen att rättegångsbalkens bestämmelser bör kompletteras på så sätt att frågan om vitesföreläggande till ungdomar som inte har fyllt 18 år som skall kallas till ett sammanträde blir uttryckligen reglerad i rättegångsbalken. Kallelser till sammanträden till ungdomar som fyllt 15 men inte 18 år bör förenas med vite, om inte särskilda skäl talar emot det. Ett sådant skäl är att det kan antas att den unge inte har faktisk möjlighet att följa ett föreläggande.

JO:s beslut rör endast förhörspersoner, d.v.s. målsäganden och vittnen. Ovan förda resonemang gör sig dock inte gällande endast för målsäganden och vittnen som inte fyllt 18 år utan också beträffande tilltalade och parter i tvistemål i samma åldersgrupp. Därför bör den nya regleringen omfatta alla ungdomar som fyllt 15 men inte 18 år som skall kallas.

Brottsförebyggande rådet har pekat på att en ändring av nu gällande obligatoriska regler i rättegångsbalken skapar ett visst merarbete, bl.a. eftersom rätten måste inhämta underlag för att kunna bedöma om personen har faktisk och rättslig möjlighet att följa föreläggandet. *Jönköpings tingsrätt* och *BRIS* anser att den föreslagna regeln kan skapa en omotiverad brist i likabehandlingen av ungdomar. Jönköpings tingsrätt anser vidare att regeln kan ge upphov till onödiga processer i överrätten.

Som framgår ovan torde domstolarna redan i dag ha en skyldighet att göra vissa efterforskningar, eftersom viteslagens bestämmelser skall tillämpas i den mån annat inte är särskilt föreskrivet. Något avsevärt merarbete torde därför inte uppkomma på grund av regeringens förslag. Av samma skäl torde förslaget inte heller medföra att någon omotiverad brist i likabehandlingen av ungdomar uppkommer. Ett beslut om utdömande av vite får överklagas redan i dag. Bestämmelsen torde därför inte ge upphov till ytterligare processer i överrätten.

4.1.4 Underlåtenhet att infinna sig

Regeringens förslag: Den omständigheten att något vite inte har satts ut i en kallelse skall inte hindra att den unge utan vitesföreläggande kallas på nytt eller hämtas till rätten, eller att ett sammanträde avslutas eller ett mål avgörs, om han eller hon inte infinns sig.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser som har yttrat sig i denna del har varit positiva till promemorians förslag.

Skälen för regeringens förslag: Rättegångsbalken innehåller ett flertal bestämmelser av innebörd att en part, målsägande eller tilltalad som *kallats vid vite* att infinna sig personligen och som uteblir på nytt *kan kallas vid vite* eller genom rättens förordnande hämtas till huvudförhandlingen, se exempelvis 47 kap. 15 § RB. Målsägandens utevaro regleras även av 46 kap. 14 § och 51 kap. 21 § andra och tredje styckena RB. Enligt dessa bestämmelser får rätten, om en målsägande som skall höras med anledning av åklagarens talan underlåter att infinna sig, *förelägga nytt vite* eller förordna om hämtning. Vidare finns i rättegångsbalken bestämmelser om att sammanträde för förberedelse får avslutas eller mål avgöras om part, *som kallats vid vite* underlåter att infinna sig, se bl.a. 44 kap. 6 § och 50 kap. 21 § tredje stycket RB.

De åtgärdsalternativ som föreskrivs för rätten i nämnda bestämmelser måste kunna vidtas även om den unge med stöd av de i avsnitten 4.1.2 och 4.1.3 föreslagna bestämmelserna inte har förelagts vite i sin kallelse, jämför 9 kap. 7 § andra stycket RB. Enligt den bestämmelsen skall föreläggandet, trots att vite inte har satts ut, med undantag av ansvar för de kostnader som uppstått till följd av att föreläggandet inte följts, anses jämförbart med ett vitesföreläggande. En bestämmelse om att den omständigheten att den unge inte har förelagts vite inte skall hindra att den unge kan kallas på nytt utan vitesföreläggande eller hämtas till rätten, eller att ett sammanträde kan avslutas eller mål avgöras, bör därför införas i rättegångsbalken.

4.1.5 Underrättelse till vårdnadshavare m.fl. om kallelse

Regeringens förslag: Om en person som inte har fyllt 18 år kallas till ett sammanträde skall den unges vårdnadshavare eller annan som svarar för den unges vård och fostran underrättas om tidpunkten för sammanträdet, om inte särskilda skäl talar mot det.

Promemorians förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser som har yttrat sig i denna del har varit positiva till promemorians förslag.

Skälen för regeringens förslag: En person som inte har fyllt 18 år står som regel fortfarande under föräldrars eller andra vuxna personers vård och fostran. Dessa personer har således ett ansvar för den unge. Det är därför viktigt att barnets vårdnadshavare eller annan som svarar för den unges vård och fostran får kännedom om och kan närvara vid ett sammanträde i domstol i vilket deras barn deltar. Vidare kan

vårdnadshavarens närvaro vid ett sammanträde vara ett bra stöd för en ung person som skall höras som målsägande eller vittne. Det är därför rimligt att vårdnadshavaren eller den eller de som har det faktiska ansvaret underrättas om tidpunkten för ett sammanträde som den unge kallas till. För ungdomar under 18 år som står under åtal finns en bestämmelse om underrättelseskyldighet i 26 § första stycket lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL). Syftet med denna bestämmelse är närmare utvecklad under avsnitt 4.2.2. Någon motsvarande reglering beträffande andra som inte har fyllt 18 år finns dock inte.

Enligt regeringens mening bör det också i rättegångsbalken införas en generell bestämmelse av innehåll att rätten skall underrätta vårdnadshavaren eller någon annan som svarar för den unges vård och fostran om att den unge har kallats till ett sammanträde, om inte särskilda skäl talar mot det. Sådana särskilda skäl kan vara att det kan antas vara till större skada än nytta för den unge om vårdnadshavaren underrättas. En underrättelse torde också kunna underlåtas när den uppenbarligen inte skulle fylla någon funktion.

Regeringen föreslår i avsnitt 4.2.1 att lydelsen av 26 § första stycket LUL skall ändras på så sätt att vårdnadshavaren *och* annan som svarar för den unges vård och fostran skall underrättas. Avsikten med den ändringen är, som framgår nedan, att även en annan fostrare än den som har det faktiska huvudansvaret för den unge skall underrättas. De skäl som föranleder ändringen i 26 § LUL gör sig inte lika starkt gällande när den unge inte är misstänkt för brott. Underrättelseskyldigheten bör därför här avse endast vårdnadshavaren *eller* annan som svarar för den unges vård och fostran.

4.1.6 Kallelse vid vite enligt lagen (1996:242) om domstolsärenden

Regeringens förslag: Även vid handläggning enligt lagen (1996:242) om domstolsärenden skall man tillämpa bestämmelserna i 9 kap. 9 § RB, dels om föreläggande av vite i kallelser till barn och ungdomar som inte har fyllt 18 år, dels om domstolens fortsatta handläggning av målet när någon som inte har kallats vid vite uteblir, dels om domstolens underrättelseskyldighet gentemot den unges vårdnadshavare eller annan.

Promemorian behandlar inte denna fråga.

Remissinstanserna: *Svea hovrätt, Handens tingsrätt, Jönköpings tingsrätt, Malmö tingsrätt* och *Domstolsverket* – som tillfrågats särskilt – har förklarat sig inte ha någon erinran mot förslaget.

Skälen för regeringens förslag: Lagen (1996:242) om domstolsärenden (ärendelagen) gäller handläggningen i tingsrätt, hovrätt och Högsta domstolen av sådana rättsvårdande ärenden som skall tas upp av en tingsrätt och som inte skall handläggas enligt rättegångsbalken (1 § ärendelagen). Enligt nu gällande lydelse av 43 § andra stycket ärendelagen skall 9 kap. 7–10 §§ rättegångsbalken tillämpas i fråga om

vite och hämtning. När 9 kap. 9 § RB den 1 april 1999 upphävdes gjordes ingen följdändring i 43 § ärendelagen, se avsnitt 4.1.7.

Som framgår ovan föreslår regeringen nu att det införs en ny 9 kap. 9 § RB. Bestämmelserna i den föreslagna nya 9 kap. 9 § RB om kallelse vid vite m.m. bör gälla även vid domstolarnas handläggning av ärenden enligt ärendelagen. Något skäl för att inte ha samma ordning på detta område när domstolarna handlägger mål och ärenden enligt rättegångsbalken respektive ärendelagen finns inte. Vidare främjar en enhetlig ordning domstolarnas arbete och dessutom rättsutvecklingen. Bestämmelsen i 43 § andra stycket ärendelagen bör därför inte nu ändras, vilket får till följd att 9 kap. 9 § RB blir tillämplig även vid domstolarnas handläggning av mål enligt ärendelagen.

4.1.7 Regler om laga förfall i lagen (1996:242) om domstolsärenden

Regeringens förslag: Även vid rättens handläggning av domstolsärenden skall man tillämpa bestämmelsen i 32 kap. 7 § rättegångsbalken att rätten, när ett sammanträde har ställts in i förväg därför att någon som har kallats har anmält förhinder, ändå i vissa fall kan besluta om påföljd som har tagits upp i föreläggandet om inställelse.

Promemorian behandlar inte denna fråga.

Skälen för regeringens förslag: 9 kap. 9 § RB föreskrev före den 1 april 1999 att vite kunde dömas ut även i fall ett sammanträde ställdes in i förväg därför att någon som förelagts vite anmälde förhinder, om denne inte kom in med utredning som gjorde sannolikt att denne hade laga förfall. Det lagrummet upphävdes den 1 april 1999, varvid bestämmelsen samtidigt flyttades till 32 kap. 7 § RB (Prop 1998/99:37, bet. 1998/99:JuU13, rskr. 1998/99:143, SFS 1999:84). Sistnämnda lagrum föreskriver att om ett sammanträde ställs in i förväg därför att någon som har kallats till sammanträdet har anmält förhinder får rätten ändå besluta om påföljd – d.v.s. inte endast vite utan även t.ex. hämtning, tredsdom och avskrivande av mål – som upptagits i föreläggandet om inställelse, om den som har anmält förhinder inte i efterhand kommer in med utredning som gör det sannolikt att han eller hon hade laga förfall. I motiven till 32 kap. 7 § RB anger regeringen att det enligt då gällande rätt, för det fall påföljden är en annan än vite, kan ifrågasättas om lagtexten gav något uttryckligt stöd för domstolen att ställa in en förhandling i förväg och ändå hålla frågan om påföljden öppen tills den som kallats har fått tillfälle att komma in med utredning om sitt förhinder. För att klargöra att det som föreskrevs i 9 kap. 9 § RB även gäller andra påföljder än vite infördes därför 32 kap. 7 § RB (prop. 1998/99:37 s. 28).

Enligt ärendelagen – som trädde i kraft den 1 juli 1996 – skall rätten i fråga om vite och hämtning tillämpa bl.a. 9 kap. 9 § RB. När sistnämnda lagrum den 1 april 1999 upphävdes och dess bestämmelse flyttades till 32 kap. 7 § RB gjordes ingen ändring i ärendelagen. Någon ändring i sak av innehållet i ärendelagen var dock inte avsedd. Även när ärendelagen

är tillämplig bör regeln som före den 1 april 1999 återfanns i 9 kap. 9 § RB vara tillämplig. Med hänsyn till att inte endast påföljden utdömande av vite utan även hämtning och avgörande eller avskrivande av mål kan vara tillämpliga om någon uteblir från en förhandling, bör det i ärendelagen nu införas en hänvisning till 32 kap. 7 § RB.

4.2 Föräldrars och andra vuxnas medverkan när någon som är under 18 år misstänks för brott

4.2.1 Gällande bestämmelser

När någon som inte har fyllt 18 år är skäligen misstänkt för ett brott skall enligt 5 § LUL den unges vårdnadshavare eller annan som svarar för den unges vård och fostran omedelbart underrättas samt kallas till förhör som hålls med den unge. Om detta skulle vara till men för utredningen eller om det annars finns särskilda skäl mot det, får underrättelse eller kallelse underlåtas. När åtal väcks mot den som inte har fyllt 18 år, skall tingsrätten underrätta den unges vårdnadshavare eller annan som svarar för den unges vård och fostran om åtalet och tidpunkten för huvudförhandlingen, om det inte finns särskilda skäl mot det. Om åtalet avser ett brott som kan medföra fängelse skall vårdnadshavaren normalt också kallas och höras i målet (26 § LUL).

Om åklagaren beslutar om åtalsunderlåtelse mot någon som har begått ett brott innan han eller hon har fyllt 18 år, skall den unge underrättas om beslutet vid ett personligt sammanträffande med åklagaren. Till sammanträffandet skall också den unges vårdnadshavare eller annan som svarar för den unges vård och fostran kallas. Kallelse till vårdnadshavaren får dock underlåtas om det möter hinder eller annars finns särskilda skäl mot det (18 § LUL).

Om en utredning inleds mot någon som misstänks för att före 15 års ålder ha begått ett brott, skall den unges vårdnadshavare eller annan som svarar för den unges vård och fostran omedelbart underrättas om att en utredning har inletts och kallas till förhör som hålls med den unge. Om detta skulle vara till men för utredningen eller det annars finns särskilda skäl mot det får dock underrättelse eller kallelse underlåtas (33 § LUL).

4.2.2 Kallelse av föräldrar och andra vuxna

Regeringens förslag: När någon som är under 18 år misstänks för brott skall polis, åklagare och domstol underrätta och kalla inte bara den som har det huvudsakliga ansvaret för den unge utan också andra som svarar för den unges vård och fostran.

Promemorians förslag: I promemorian föreslogs att bestämmelserna i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare om skyldighet för polis, åklagare eller domstol att underrätta och kalla vårdnadshavare eller andra som svarar för den unges vård och fostran skulle kompletteras med en bestämmelse om att även en förälder som

inte är vårdnadshavare men som regelbundet umgås med den unge i dessa fall skulle underrättas och kallas.

Remissinstanserna: Promemorians förslag har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av bl.a. *Justitiekanslern, Handens tingsrätt, Brottsförebyggande rådet, Juridiska fakulteten vid Uppsala universitet, Sveriges domareförbund, Socialstyrelsen, Barnombudsmannen, Ungdomsstyrelsen, Svenska kommunförbundet, Karlstad kommun, BRIS* samt *Rädda barnens riksförbund*.

Promemorians förslag avstyrks dock av *Rikspolisstyrelsen* och *Sveriges Advokatsamfund* som bl.a. pekar på att det ofta föreligger svåra konflikter mellan föräldrar som inte har gemensam vårdnad om sitt barn, att dessa konflikter kan förvärras om promemorians förslag genomförs samt att det är vårdnadshavaren som har ansvaret för och rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnet. Sveriges advokatsamfund anser vidare att det inte är tillrådligt att genom en särbestämmelse utanför föräldrabalken begränsa eller inskränka vårdnadshavarens bestämmanderätt i viktiga frågor.

Några remissinstanser, bl.a. *JO* och *Jönköpings tingsrätt*, anser att det finns en påtaglig risk att promemorians förslag kommer att medföra praktiska problem hos de berörda myndigheterna, bl.a. kan det vara svårt att utröna i vilken omfattning föräldern faktiskt umgås med den unge. *Riksåklagaren* anser att en ändring bör inriktas mot att ge myndigheten en rätt i stället för en skyldighet att underrätta i förevarande avseende.

Skälen för regeringens förslag

Skälen för gällande bestämmelser

När ungdomar under 18 år är skäligen misstänkta för brott eller står under åtal har polis, åklagare och domstol enligt ett antal bestämmelser i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare normalt en skyldighet att underrätta och kalla vårdnadshavaren eller annan som svarar för den unges vård och fostran till förhör, personligt sammanträffande och sammanträde. Syftet med denna reglering är att underlätta för dem som står den unge nära att bidra till att denne inte begår ytterligare brott, genom att de får en närmare kännedom om brottsutredningen. Vårdnadshavarnas stöd är betydelsefullt också för den unge genom att han eller hon därigenom får större möjligheter att ställa till rätta efter brottet, t.ex. vid kontakter med målsäganden. Beträffande den närmare tillämpningen av dessa bestämmelser uttalades i motiven till bestämmelserna att vad som gäller för vårdnadshavare även bör gälla för annan som svarar för den unges vård och fostran. Om den unge exempelvis är familjehemsplacerad eller bor hos sina far- eller morföräldrar, kan det vara lämpligare att de som hade det faktiska ansvaret för den unge underrättas och kallas. Man ansåg inte att det var nödvändigt att strikt begränsa den personkrets som avsågs, eftersom förslaget inte innebar något åliggande att närvara vid förhör respektive huvudförhandling. I det fall tveksamhet uppstår om vem som svarar för den unges vård och fostran föreslogs att kontakt kunde tas med både vårdnadshavare och annan som kunde anses ha rollen som fostrare. Det skall avgöras från fall till fall vem som skall underrättas och kallas om

det inte står klart att de legala vårdnadshavarna också har det faktiska ansvaret för den unge (prop. 1994/95:12 s. 65 och 97).

Bör bestämmelserna ändras?

Enligt regeringens mening är det viktigt att alla – inte bara vårdnadshavare – utan också andra som svarar för den unges vård och fostran ges möjlighet att hjälpa den unge att komma till rätta med sin brottslighet. En förälder som inte är vårdnadshavare men som har en regelbunden kontakt med den unge kan som regel anses ha en sådan roll. I promemorian föreslogs därför att det i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare uttryckligen skulle sägas att även föräldrar som utövar ett regelbundet umgänge med den unge skall underrättas och kallas när vårdnadshavaren eller annan som svarar för den unges vård och fostran skall underrättas och kallas. Som framgår ovan har dock förslaget i promemorian fått en hel del kritik.

JO har anfört att uttrycket ”förälder som regelbundet umgås med den unge” är tvetydigt och att det kan finnas skäl att anta att det ibland kan vara svårt att utröna i vilken omfattning föräldrarna faktiskt umgås med den unge, varför det finns en påtaglig risk att den föreslagna bestämmelsen i åtskilliga fall kommer att ge upphov till tillämpningsproblem. *Jönköpings tingsrätt* ifrågasätter kravet på regelbundenhet och menar att det kan vara av värde för den unge och föräldern om föräldern underrättas, även om denne endast har ett sporadiskt umgänge med barnet. *Umgängesrätts Föräldrarnas Riksförening* anser att promemorians förslag inte är tillräckligt långtgående och föreslår att alla föräldrar skall underrättas och kallas.

Regeringen är angelägen om att ytterligare personer som kan anses ha en fostrande roll för den unge involveras i processen. Exempelvis kan föräldrar som inte är vårdnadshavare men som regelbundet umgås med den unge ofta anses ha en fostrande roll. Men även föräldrar som har ett sporadiskt umgänge kan ibland ha en sådan roll. Också andra vuxna än den unges föräldrar kan ha en fostrande roll för den unge, även om den unge faktiskt bor hos vårdnadshavaren. Till exempel kan före detta familjehemsföräldrar, styvföräldrar, mor- och farföräldrar, stödpersoner eller lärare stå i ett sådant närmare förhållande till den unge. Regeringen anser således att kretsen av de personer som bör involveras i processen skall utvidgas. Det är dock inte nödvändigt att begränsa denna krets till föräldrar som inte är vårdnadshavare men som regelbundet umgås med den unge. Avgörande för om några ytterligare personer bör kallas bör i stället vara om personen ifråga kan anses ha en fostrande roll för den unge.

Bestämmelserna bör därför ändras på så sätt att också den som inte har det huvudsakliga ansvaret för den unges vård och fostran, men som i praktiken ändå måste anses ha en fostrande roll för den unge, t.ex. en förälder som inte är vårdnadshavare men som den unge har umgänge med, eller en stödperson för den unge, också skall underrättas och kallas. Detta bör ske genom att nämnda bestämmelser ändras på så sätt att myndigheterna i förekommande fall skall underrätta och kalla inte bara vårdnadshavaren utan också annan som svarar för den unges vård och fostran.

Uppgift om att det finns någon annan vuxen än vårdnadshavaren som står i ett sådant förhållande till den unge att denne bör underrättas och kallas bör i första hand inhämtas från den unge själv. Om den unge inte alls vill lämna någon uppgift om det bör man i stället fråga någon annan som kan ha en sådan uppgift, t.ex. den unges vårdnadshavare eller socialtjänsten.

Tillämpningsfrågor m.m.

Flera remissinstanser har uttalat att promemorians förslag om kallelse av umgängesföräldrar kan medföra tillämpningsproblem för de myndigheter som har att tillämpa lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare. *Rikspolisstyrelsen* menar att det finns en uppenbar risk att utredningstiderna förlängs samt att alltför många närvarande vid förhör kan hämma barnets vilja att berätta. Även *Svea hovrätt* poängterar betydelsen av snabbhet i handläggningen. *JO* menar att man inte bör ställa alltför stora krav på utredningen hos domstolarna i detta hänseende.

Malmö tingsrätt kan godta den i promemorian föreslagna regeln, om det redan av materialet i akten framgår hur relationen är mellan den unge och umgängesföräldern. *Domstolsverket* anser att förslaget att domstolen skall kalla en umgängesförälder skall kopplas till en skyldighet för de sociala myndigheterna att underrätta domstolen om det finns en umgängesförälder och redovisa om det finns särskilda skäl för att inte underrätta och kalla denne.

Som framgår ovan föreslår regeringen nu att kretsen av de personer som bör involveras närmare i processen utvidgas till alla som kan anses ha en fostrande roll för den unge. Dock kan en viss del av remisskritiken göras gällande även på regeringens förslag. Av 5 § och 33 § LUL följer att en vårdnadshavare eller annan inte skall underrättas och kallas till förhör som hålls med den unge, om det är till men för utredningen eller det annars finns särskilda skäl mot det. Det bör t.ex. anses föreligga men för utredningen, om ett önskvärt snabbt inledande av utredningen skulle fördröjas om någon annan än den som har huvudansvaret för den unges vård och fostran skall underrättas och kallas. Det kan ibland också anses föreligga men för utredningen om den som inte har det huvudsakliga ansvaret för den unge som kallas bor på en annan ort och dennes inställelse kraftigt skulle fördröja utredningen. Däremot bör inte den omständigheten att myndigheten anser att alltför många närvarande vid förhöret kan hämma den unges vilja att berätta utgöra men för utredningen. Det viktiga är inte att dessa sitter med vid förhöret, utan att de finns tillgängliga och kan bilda sig en uppfattning om vad som har hänt och kan vara till stöd och hjälp för den unge. Men om man kan befara att den unge skulle bli mindre meddelsam på grund av en särskild persons närvaro kan man underlåta att kalla denne, jämför vidare uttalandena i motiven till gällande lydelse av 5 § LUL (prop. 1994/95:12 s. 65 och 97).

Myndigheter som har att tillämpa lagen skall inte behöva initiera några större utredningar i fråga om ytterligare personer än vårdnadshavaren skall underrättas och kallas. Polisen och åklagaren bör, som nämnts, i första hand vända sig till den unge, men kan även fråga vårdnadshavaren och socialtjänsten som de ändå har att vända sig till. Någon ytterligare

utredning behöver inte genomföras. Polisen och åklagarnas eventuella kontakter, underrättelser och kallelser bör redovisas i förundersökningsprotokollet eller på annat sätt. Regeringen avser att införa en bestämmelse om en sådan redovisningsskyldighet genom ett tillägg i lämplig förordning. För domstolarnas del bör en förutsättning för underrättelse och kallelse av andra än den som har det huvudsakliga ansvaret för den unges vård och fostran vara att det finns en uppgift om eventuella kontakter med denne eller dessa. Med en sådan ordning saknas anledning att införa en skyldighet för socialtjänsten att redovisa vilka andra än vårdnadshavaren som får anses svara för den unges vård och fostran.

Rikspolisstyrelsen och *Sveriges advokatsamfund* uttrycker oro för förslaget i promemorian att kalla en förälder som inte är vårdnadshavare, eftersom det i dessa fall ofta föreligger svåra konflikter mellan föräldrarna som genom en sådan åtgärd kan förvärras. Enligt *Rikspolisstyrelsen* bör det därför ankomma på vårdnadshavaren att pröva om en umgängesförälder skall underrättas och kallas.

Som framgår ovan är regeringen av den uppfattningen att information om någon ytterligare person utöver vårdnadshavaren bör underrättas och kallas i första hand skall inhämtas från den unge själv och inte från vårdnadshavaren. Det kan annars finnas en risk för att en vårdnadshavare som inte vill samarbeta med den andra föräldern om den unge förhindrar att exempelvis en förälder som inte är vårdnadshavare underrättas och kallas trots att den unge själv önskar det. I stället för att i första hand fråga vårdnadshavaren som *Rikspolisstyrelsen* föreslagit kan man vid bedömningen av om det finns särskilda skäl mot att underrätta och kalla annan än den som faktiskt har det huvudsakliga ansvaret för den unges vård och fostran beakta om det finns svåra konflikter mellan föräldrarna. Det kan vidare ibland vara fråga om fall av misshandel eller andra övergrepp från den förälder som inte har vårdnaden om den unge.

Sveriges advokatsamfund menar att det i promemorian redovisade förslaget inskränker vårdnadshavarens bestämmanderätt i viktiga frågor och att en sådan inskränkning bör utredas i ett vidare perspektiv och med utgångspunkt i föräldrabalken. Det förslag som regeringen nu lägger fram är dock utformat på ett sådant sätt att det inte kan anses innebära någon sådan inskränkning.

5 Ikraftträdande

Lagändringarna bör träda i kraft den 1 juli 2002. Några särskilda övergångsbestämmelser behövs inte. I enlighet med allmänna processuella principer tillämpas de nya bestämmelserna även på mål som anhängiggjorts före ikraftträdandet.

6 Kostnader

De föreslagna bestämmelserna om underrättelse och kallelse till föräldrar och andra torde inte leda till annat än ytterst marginella kostnadsökningar och ryms därför inom ramen för befintliga resurser. Övriga förslag torde inte innebära några kostnadsökningar.

7 Författningskommentar

7.1 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

9 kap.

9 §

Paragrafen som är ny är generellt utformad och skall tillämpas oavsett i vilken egenskap den unge skall kallas.

Första stycket första meningen anger att rättegångsbalkens bestämmelser om att en kallelse till sammanträde i vissa fall skall förenas med ett vitesföreläggande inte gäller den som är under 15 år. Av första stycket andra meningen följer att rätten inte skall förelägga vite när den som skall kallas till sammanträde har fyllt 15 men inte 18 år, om det finns särskilda skäl mot det. Ungdomar som har fyllt 15 men inte 18 år får normalt anses ha faktisk möjlighet att på egen hand följa ett föreläggande att inställa sig till sammanträde. Om det finns uppgifter som ger anledning att anta att den unge inte på egen hand har faktisk möjlighet att följa föreläggandet, bör han eller hon dock inte föreläggas vite. Om den unge exempelvis fortfarande går i grundskolan och en vårdnadshavare måste intyga en begäran om ledighet, eller om den unge har en lång resväg till domstolen med konsekvens att reskostnaden blir så hög att han eller hon måste be om pengar från vårdnadshavaren eller någon annan vuxen torde han eller hon sakna faktisk möjlighet att följa föreläggandet. I sådana fall måste som regel särskilda skäl anses finnas mot att förelägga honom eller henne vite. Men det kan även finnas andra fall då det kan anses finnas särskilda skäl mot ett vitesföreläggande. Om det inte finns några uppgifter som talar för att den unge inte har möjlighet att följa föreläggandet behöver domstolen som regel inte vidta ytterligare åtgärder. Frågan måste dock avgöras från fall till fall. De uppgifter domstolen behöver torde för brottmålsens del i många fall återfinnas i yttrandet från socialnämnden om den unge är tilltalad.

Enligt *andra stycket* skall den omständigheten att något vite inte har satts ut i en kallelse inte hindra att den unge utan vitesföreläggande kallas på nytt eller hämtas till rätten, om han eller hon underlåter att infinna sig till ett sammanträde. Vidare skall enligt bestämmelsen den unges underlåtenhet att infinna sig inte hindra att ett sammanträde avslutas eller mål avgörs när förutsättningar för det finns. Bestämmelsen har behandlats i avsnitt 4.1.4.

När den som skall kallas till sammanträde inte har fyllt 18 år skall enligt *tredje stycket* den unges vårdnadshavare eller annan som svarar för den unges vård och fostran underrättas om tidpunkten för sammanträdet,

om det inte finns särskilda skäl mot det. Om vårdnadshavaren inte har det faktiska ansvaret för den unge skall således i stället den eller de som svarar för den unges vård och fostran underrättas. Det kan här röra sig om exempelvis familjehemsföräldrar eller far- och morföräldrar eller en förälder som inte är vårdnadshavare men som den unge bor hos. Det får avgöras från fall till fall vem som skall underrättas och kallas, om det inte är klart att vårdnadshavaren också har det faktiska ansvaret för den unge. Särskilda skäl mot att underrätta dem som har det faktiska ansvaret för den unge kan finnas exempelvis om det kan antas vara till större skada än nytta för den unge om dessa underrättas. En underrättelse bör också kunna underlåtas när den uppenbarligen inte skulle fylla någon funktion. En underrättelse kan lämnas på det sätt domstolen finner lämpligt.

Som framgår ovan är denna bestämmelse generell. Om den unge är tilltalad skall dock bestämmelsen om underrättelse i 26 § LUL tillämpas i stället. Detta följer av sista meningen i tredje stycket.

7.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

5 §

En ändring har gjorts i bestämmelsen som innebär att myndigheten omedelbart skall underrätta och kalla inte endast den som har det huvudsakliga faktiska ansvaret för den unge utan också, i förekommande fall, andra vuxna som kan anses ha en fostrande roll för den unge. Skälen för denna ändring har behandlats i avsnitt 4.2.2. Exempelvis kan föräldrar som inte är vårdnadshavare men som regelbundet umgås med den unge ofta anses ha en fostrande roll. Men även föräldrar som har ett sporadiskt umgänge kan ibland ha en sådan roll. Också andra vuxna än den unges föräldrar kan ha en fostrande roll för den unge, även om den unge faktiskt bor hos vårdnadshavaren. Till exempel kan före detta familjehemsföräldrar, styvföräldrar, far- och morföräldrar, stödpersoner eller lärare stå i ett sådant närmare förhållande till den unge.

Uppgift om det finns någon annan vuxen än den eller de som har det huvudsakliga ansvaret för den unge och som står i ett sådant förhållande till denne att han eller hon bör underrättas och kallas bör i första hand inhämtas från den unge själv. Om den unge inte vill lämna någon uppgift om det bör man i stället fråga någon annan som kan ha en sådan uppgift, t.ex. den unges vårdnadshavare eller socialtjänsten. De myndigheter som har att tillämpa bestämmelsen skall inte behöva initiera några större utredningar om ytterligare personer än vårdnadshavaren skall underrättas och kallas. Någon ytterligare utredning än att höra med den unge, vårdnadshavaren eller socialtjänsten behöver normalt inte genomföras. Polisens och åklagarnas eventuella kontakter, underrättelser och kallelser bör redovisas i förundersökningsprotokollet eller på annat sätt.

Vårdnadshavaren och annan som svarar för den unges vård och fostran skall inte underrättas och kallas, om det är till men för utredningen eller det annars finns särskilda skäl mot det. När det gäller de fall då underrättelse och kallelse får underlåtas på grund av att det finns särskilda skäl mot det hänvisas, utöver vad som sägs nedan, till vad som

gäller i dag i fråga om underrättelse till vårdnadshavare eller annan (prop 1994/95:12 s. 97). Men för utredningen kan t.ex. anses föreligga, om ett önskvärt snabbt inledande av utredningen skulle fördröjas om någon annan utöver den som har huvudansvaret för den unges vård och fostran skall underrättas och kallas. Det kan ibland också anses föreligga men för utredningen om den som inte har det huvudsakliga ansvaret för den unge bor på en annan ort och dennes inställelse kraftigt skulle fördröja utredningen. Däremot bör inte den omständigheten att myndigheten anser att alltför många närvarande vid förhöret kan hämma den unges vilja att berätta utgöra men för utredningen, eftersom det viktiga inte är att dessa sitter med vid förhöret, utan att de finns tillgängliga och kan bilda sig en uppfattning om vad som har hänt och kan vara till stöd och hjälp för den unge. Om man kan befara att den unge skulle bli mindre meddelsam på grund av en särskild persons närvaro bör man underlåta att kalla denne. Om den unge önskar att någon annan än vårdnadshavaren skall underrättas och kallas, bör detta ske. Om den unge uppger att det finns någon annan person som står honom eller henne nära men att han eller hon inte vill att denne skall underrättas och kallas, bör det finnas goda grunder för att man skall gå med på den unges önskemål. Om man kan misstänka att närvaron skulle vara till större skada än nytta, bör dock en kallelse underlåtas. I dessa fall torde det dock vanligtvis inte finnas skäl för att även underlåta att underrätta den vuxne ifråga.

Vid bedömningen om det finns särskilda skäl mot att underrätta och kalla en förälder som inte är vårdnadshavare kan vidare beaktas att en orsak till att föräldrarna inte har gemensam vårdnad ofta kan vara att det finns svåra konflikter mellan föräldrarna och att det ibland kan vara fråga om fall av misshandel eller andra övergrepp från den förälder som inte har vårdnaden om den unge. Om det av någon särskild anledning kan antas att en förälder därför inte bör kallas, bör myndigheten utreda detta närmare, bl.a. genom att vända sig till vårdnadshavaren.

18 §

I *första stycket* har en motsvarande ändring gjorts som i 5 § innebärande att myndigheten till sammanträffandet skall kalla inte endast den som har det huvudsakliga faktiska ansvaret för den unge utan också, i förekommande fall, andra vuxna som kan anses ha en fostrande roll för den unge. Beträffande frågan om vilka som skall kallas utöver den som har det huvudsakliga faktiska ansvaret för den unge och innebörden av uttrycket särskilda skäl hänvisas till kommentaren till 5 §.

26 §

I *första stycket* har en ändring gjorts innebärande att tingsrätten skall underrätta inte endast den som har det huvudsakliga faktiska ansvaret för den unge utan också, i förekommande fall, andra vuxna som kan anses ha en fostrande roll för den unge. Beträffande frågan om vilka som skall underrättas utöver den som har det huvudsakliga faktiska ansvaret för den unge och innebörden av uttrycket särskilda skäl hänvisas till kommentaren till 5 §. Som framgår under avsnitt 4.2.2. är avsikten inte att de myndigheter som har att tillämpa lagen skall behöva initiera någon större utredning om det finns någon ytterligare person som skall underrättas och kallas. Domstolen bör normalt kunna utgå från att endast

de som har underrättats och kallats enligt 5 § och som antecknats i förundersökningsprotokollet eller på annat sätt skall underrättas.

Om åtalet avser ett brott på vilket fängelse kan följa skall enligt *tredje stycket* vårdnadshavaren *och* annan som avses i första stycket höras i målet, om det kan ske och det inte finns särskilda skäl mot det.

Enligt *fjärde stycket* har den unges vårdnadshavare *och* annan som svarar för den unges vård och fostran rätt till ersättning och förskott enligt vad som är föreskrivet om vittne. Ersättningen skall betalas av staten.

33 §

En ändring har gjorts i bestämmelsen som innebär att myndigheten omedelbart skall underrätta och kalla inte endast den som har det huvudsakliga faktiska ansvaret för den unge utan också, i förekommande fall, andra vuxna som kan anses ha en fostrande roll för den unge. Beträffande frågan om vilka som skall underrättas och kallas utöver den som har det huvudsakliga faktiska ansvaret för den unge och innebörden av uttrycket särskilda skäl hänvisas till kommentaren till 5 §.

7.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1996:242) om domstolsärenden

45 §

I *andra stycket* införs en hänvisning även till 32 kap. 7 § RB. Om ett sammanträde ställs in i förväg därför att någon som har kallats till sammanträdet har anmält förhinder får rätten således ändå besluta om påföljd som upptagits i föreläggandet om inställelse, om den som har anmält förhinder inte i efterhand kommer in med utredning som gör det sannolikt att han eller hon hade laga förfall. Ändringen har behandlats i avsnitt 4.3.

1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken
dels att 36 kap. 22 § skall ha följande lydelse,
dels att det skall införas en ny paragraf, 9 kap. 9 §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

9 kap.

9 §¹

Rättegångsbalkens bestämmelser om att den som skall kallas till domstol i vissa fall skall föreläggas vite gäller inte den som inte har fyllt femton år. Om den som skall kallas har fyllt femton men inte arton år, får rätten förelägga vite endast om det finns särskilda skäl för det.

Har den som skall kallas till domstol inte fyllt arton år, skall den unges vårdnadshavare eller annan som svarar för den unges vård och fostran underrättas om tidpunkten för förhandlingen, om det inte finns särskilda skäl mot det.

Den omständigheten att något vite inte har satts ut i en kallelse hindrar inte att den unge utan vitesföreläggande kallas på nytt eller hämtas till rätten, eller att sammanträde avslutas eller mål avgörs, om han eller hon inte infunnit sig.

¹ Tidigare 9 kap. 9 § upphävd genom 1999:84.

² Senaste lydelse 1997:747.

36 kap.
22 §²

Bilaga 1

Bestämmelserna i detta kapitel om vitesföreläggande och om häkte gäller inte vittne som avses i 13 § första stycket. Sådant vittne får dock hämtas till rätten.

Bestämmelserna i detta kapitel om vitesföreläggande och om häkte gäller inte vittne som avses i 13 § första stycket 2. Sådant vittne får dock hämtas till rätten.
Bestämmelserna om häkte gäller inte heller vittne som avses i 13 § första stycket 1. Om vittnet är under arton år gäller bestämmelserna i 9 kap. 9 §.

Om den som åberopat ett vittne avstår från förhör med vittnet eller om frågan om vittnesförhör annars förfaller, får därefter inga tvångsmedel enligt 20 eller 21 § användas mot vittnet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002.

² Senaste lydelse 1997:747.

2 Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Bilaga 1

Härigenom föreskrivs att 5, 18, 26 och 33 §§ lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 §¹

Om någon som inte har fyllt arton år är skäligen misstänkt för brott, skall vårdnadshavaren eller annan som svarar för den unges vård och fostran omedelbart underrättas samt kallas till förhör som hålls med den unge, om detta inte är till men för utredningen eller det annars finns särskilda skäl mot det.

Om någon som inte har fyllt arton år är skäligen misstänkt för brott, skall vårdnadshavaren eller annan som svarar för den unges vård och fostran *samt förälder som regelbundet umgås med den unge* omedelbart underrättas samt kallas till förhör som hålls med den unge, om detta inte är till men för utredningen eller det annars finns särskilda skäl mot det.

18 §²

Den unge skall underrättas om ett beslut om åtalsunderlåtelse vid ett personligt sammanträffande med åklagaren inom två veckor efter det att beslutet har fattats. Den unges vårdnadshavare, eller annan som svarar för den unges vård och fostran, skall kallas till sammanträffandet, om det inte möter hinder eller annars finns särskilda skäl mot det. Även företrädare för socialtjänsten bör ges tillfälle att närvara.

Den unge skall underrättas om ett beslut om åtalsunderlåtelse vid ett personligt sammanträffande med åklagaren inom två veckor efter det att beslutet har fattats. Den unges vårdnadshavare eller annan som svarar för den unges vård och fostran *samt förälder som regelbundet umgås med den unge* skall kallas till sammanträffandet, om det inte möter hinder eller annars finns särskilda skäl mot det. Även företrädare för socialtjänsten bör ges tillfälle att närvara.

Är det uppenbart att ett personligt sammanträffande inte kan genomföras inom den tid som anges i första stycket får sammanträffandet äga rum senare. Kan ett personligt sammanträffande inte genomföras skall den unge underrättas skriftligen om beslutet.

26 §³

När åtal väcks mot den som inte har fyllt arton år, skall tingsrätten underrätta vårdnadshavaren eller annan som svarar för den unges

När åtal väcks mot den som inte har fyllt arton år, skall tingsrätten underrätta vårdnadshavaren eller annan som svarar för den unges

¹ Senaste lydelse 1994:1760.

² Senaste lydelse 1994:1760.

³ Senaste lydelse 1994:1760.

vård och fostran om åtalet och om tidpunkten för huvudförhandlingen, om det inte finns särskilda skäl mot det.

Om åtalet avser ett brott på vilket fängelse kan följa, skall vårdnadshavaren eller annan som avses i första stycket, höras i målet, om det kan ske och det inte finns särskilda skäl mot det.

Vårdnadshavare eller annan som hörs enligt andra stycket har rätt till ersättning och förskott enligt vad som är föreskrivet om vittne. Ersättningen skall betalas av staten.

33 §⁴

Den unges vårdnadshavare eller annan som svarar för den unges vård och fostran skall omedelbart underrättas om att en utredning som avses i 31 § har inletts samt kallas till förhör som hålls med den unge, om detta inte är till men för utredningen eller det annars finns särskilda skäl mot det.

Den unges vårdnadshavare eller annan som svarar för den unges vård och fostran *samt förälder som regelbundet umgås med den unge* skall omedelbart underrättas om att en utredning som avses i 31 § har inletts samt kallas till förhör som hålls med den unge, om detta inte är till men för utredningen eller det annars finns särskilda skäl mot det.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2002.

⁴ Senaste lydelse 2001:152.

Riksdagens ombudsmän, Svea hovrätt, Handens tingsrätt, Jönköpings tingsrätt, Malmö tingsrätt, Justitiekanslern, Domstolsverket, Riksåklagaren, Rikspolisstyrelsen, Kriminalvårdsstyrelsen, Brottsförebyggande rådet, Brottsoffermyndigheten, Socialstyrelsen, Statens institutionsstyrelse, Barnombudsmannen, Ungdomsstyrelsen, Juridiska fakulteten vid Uppsala universitet, Svenska kommunförbundet, Kalmar kommun, Karlstad kommun, Östersund kommun, Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), Sveriges advokatsamfund, Sveriges domareförbund, Föreningen Sveriges polischefer, Svenska polisförbundet, Riksförbundet barnens rätt i samhället (BRIS), Rädda barnens riksförbund, Riksförbundet Hem och Skola (RHS), Kriminologiska Institutionen vid Stockholms universitet och Umgängesrätts Föräldrars Riksförening.

Riksåklagaren har bifogat yttranden från Åklagarmyndigheterna i Stockholm, Linköping, Malmö, Göteborg, Västerås och Umeå.

TCO och SACO har avstått från att yttra sig.

Kalmar kommun, Östersund kommun, Föreningen Sveriges polischefer, Svenska polisförbundet, RHS och Kriminologiska Institutionen vid Stockholms universitet har inte svarat på remissen.